

П. Т. Колісниченко,

к. е. н., доц., н. с.,

Уманський державний педагогічний університет, м. Умань

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

P. Kolisnichenko,

PhD, Associate Professor, Uman State Pedagogical University

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF ECONOMIC SECURITY LEVEL OF ENTERPRISE

У науковій праці подано огляд методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Вказано, що провідними у визначенні основних показників економічної безпеки господарюючого суб'єкта є ресурсний (інвестиційний), циклічний, системний, інфраструктурний (кластерний) та процесний підходи. Подано новітні наукові положення до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, у т. ч. пов'язані із використанням інтелектуального капіталу та захистом інтелектуальної власності. Визначено можливості експертних підходів (методу експертних оцінок) до визначення рівня економічної безпеки підприємства.

In the scientific work is given an overview of methodical approaches to assessing the level of economic security of the enterprise. The leading indicators in determining the main indicators of economic security of the economic entity are resource (investment), cyclical, systemic, infrastructure (cluster) and process approaches. The latest scientific provisions were submitted to the estimation of the level of economic security of the enterprise, including Related to the use of intellectual capital and the protection of intellectual property. The possibilities of expert approaches (expert estimation method) to determine the level of economic security of the enterprise are determined.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, економічний ризик, оцінка рівня економічної безпеки підприємства.

Key words: enterprise, economic security, economic risk, estimation of the level of economic security of the enterprise.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За сучасних умов значною проблемою організації нормального функціонування підприємств є розробка та впровадження системи підтримки належного рівня економічної безпеки.

У свою чергу, одним із ключових питань підтримки належного рівня економічної безпеки підприємства є здійснення оцінки цього рівня, і на цій основі

— формування проектів відповідних управлінських рішень.

Діяльність суб'єктів господарювання, яка здійснюється в трансформаційному полі сучасної економіки України, характеризується багатовимірністю і потребує під час її аналізу врахування великої кількості показників. При цьому показники часто дублюють один одного і не завжди повно віддзеркалюють суттєві харак-

теристики процесів функціонування підприємства. В такому випадку велику кількість вихідних ознак намагаються виразити через меншу кількість більш інформативно містких внутрішніх характеристик явищ.

Відтак, проблема пошуку критеріїв та інструментів оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, що функціонує у динамічному економічному середовищі, представляє значну теоретичну, науково-практичну і прикладну проблему. Цим пояснюється актуальність теми дослідження.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРИ

Проблеми вироблення науково-методичних основ оцінювання рівня економічної безпеки підприємств висвітлено у наукових працях Бабіної Н.О., Бобришевої-Шкарлет Т.О., Грунина О.А., Денисенка М.П., Динец Д.А., Донець Л.І., Іванової Н.С., Захаріна С.В., Кавун С.В., Качан О.М., Краснощек А.А., Кретової А.Ю., Ляшенко О.М., Матвеева Н.В., Мищенко С.Н., Шкарлета С.М. та інших науковців [1—16]. Однак запропоновані науково-методичні положення ґрунтуються в основному на механізмах управління економічною безпекою, що використовують переважно кількісні методи (можливості яких, не дивлячись на універсальність, є все-таки обмеженими). Окрім того, традиційні методики оцінювання рівня економічної безпеки не завжди придатні до застосування на підприємствах окремих галузей, на малих та середніх підприємствах, у неприбуткових організаціях тощо.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — навести результати наукових розвідок з питань розробки науково-методичних підходів до визначення оцінки (оцінювання) рівня управління економічною безпекою підприємства.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз наукових праць, присвячених економічній безпеці підприємства та оцінці рівня цієї безпеки, дозволяє стверджувати, що провідними у визначенні основних показників економічної безпеки господарюючого суб'єкта вбачають ресурсний (інвестиційний), циклічний, системний, інфраструктурний (кластерний) та процесний підходи.

При ресурсному підході економічна безпека підприємства визначається на основі аналізу достатності і доступності фінансових затрат, які необхідні для здійснення виробничого процесу, а також віддачі від вкладених ресурсів. При циклічному підході особлива увага приділяється загрозам економічної безпеки, що виникають на перетині хвиль економічного розвитку і реалізуються або у формі переходу до нового циклу розвитку, або втратою конкурентних переваг. У межах системного підходу акцент робиться на економічній безпеці елементів, що складають структуру економічної безпеки. Рівень економічної безпеки підприємства визначається значимістю виробничого, кадрового, організаційного, науково-технічного, інтелектуального, інвестиційного, фінансового потенціалу та кількісним вимірюванням стану складових. При кластерному (інфраструктурному) підході рівень економічної безпеки окреслюється спроможністю системи досягати зада-

них цілей (підвищення якості продукції, конкурентних переваг, зменшення витрат та ін.) за рахунок факторів, що її забезпечують. При процесному підході оцінка потенціалу економічної безпеки проводиться за допомогою методу аналізу динаміки показників, що дозволяє своєчасно реагувати на прояви різноманітних загроз і зберігати позитивну динаміку зростання [1; 2; 4; 6; 8; 10; 15].

У той же час у науковій періодиці зустрічаються публікації з викладенням оригінальних (авторських) підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Так, у розробці моделі оцінки економічної безпеки підприємства Н.С. Іванова досліджує можливість застосування таких багатовимірних статистичних методів, як канонічний аналіз, класична таксономія, модифікована таксономія, об'єднана таксономія та регресія кластерів [1]. Оцінюючи економічну безпеку агропромислових підприємств, авторка робить висновок, що, не зважаючи на високий рівень кореляції, моделі побудовані за даними результатів як класичної, так і інших видів таксономії, не мають практичної значущості, оскільки результати оцінки мало відрізняються між собою, утруднюючи ідентифікацію рівня економічної безпеки [1].

На основі канонічного аналізу Н.С. Іванова подає восьмифакторну модель оцінки ефективності системи економічної безпеки, а за даними канонічного аналізу — семифакторну. Основними показниками виступають: загальна ліквідність, фінансова незалежність (автономія), фінансова стійкість; обіговість капіталу підприємства, валова рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу, придатність основних засобів, фондовіддача [1].

Під час оцінювання економічної безпеки підприємства М.В. Матвеев [2] доводить необхідність використання комплексного критерію, що базується на профіцитній (затратно-прибутковою) схемі та розраховується за основними економічними показниками підприємства, з використанням сучасних економіко-математичних методів. Застосування такого критерію обумовлено, по-перше, тим, що економічна безпека об'єктів на практиці зазвичай визначається показниками прибутковості, а заходи щодо її забезпечення — витратами. По-друге, практично всі індикатори економічної безпеки відображаються в економічних показниках, які формують зазначені критерії.

На думку О.М. Качан, прогнозування рівня системи економічної безпеки підприємства та створення адекватної моделі вимагає, по-перше, виявлення факторів, які найбільше впливають на її інтегральний показник. По-друге, визначення залежності інтегрального показника економічної безпеки від конкретних показників на основі факторного аналізу статистичних даних, що відображають різні сфери функціонування підприємства [3].

Оскільки за допомогою теоретичного аналізу не можливо встановити кількісний зв'язок між результатом та факторними показниками, а також визначити доцільність включення в остаточну математичну модель того чи іншого факторного показника, необхідно провести кореляційно-регресійний аналіз, який дозволить вибрати найбільш вагомі фактори і, застосувавши ме-

Таблиця 1. Використання економіко-математичних методів при комплексному дослідженні економічної безпеки підприємства

Назва метода	Площина використання при комплексному дослідженні економічної безпеки підприємства
експертних оцінок	обробка результатів експертного аналізу
регресійного і дисперсійного аналізу	встановлення зв'язків між окремими економічними показниками
Регресійний метод і метод експоненціального згладжування	прогнозування часових змін індикаторів і загального критерію безпеки.
Методи дослідження нечітких систем, кластерний та дискримінантний аналіз	проведення точних розрахунків параметрів, що утворюють критерій економічної безпеки; створення та дослідженні критеріальної функції

Джерело: складено автором на основі наукових праць [1—4].

тодику множинного регресійного аналізу, кількісно описати зв'язок між інтегральним показником економічної безпеки і релевантними чинниками [3].

Актуальними для оцінювання рівня економічної безпеки є питання дослідження впливу окремих факторів на економічну безпеку та визначення кількісних і якісних критеріїв оцінки рівня економічної безпеки підприємства, як особливого об'єкта економічної безпеки. Складність вирішення цих питань окреслюється низкою причин, серед яких головною є істотна невизначеність станів і основних параметрів систем, що важко моделюються і є складними для дослідження.

На думку Н.О. Бабіної, в процесі аналізу економічної безпеки та розробки рекомендацій щодо підвищення її рівня велике значення належить сучасним економіко-математичним методам дослідження, за допомогою яких розробляється комплексний метод оцінки економічної безпеки підприємства в трансформаційній економіці України. Серед основних економіко-математичних методів дослідження складних систем провідними є: метод експертних оцінок, методи регресійного і дисперсійного аналізу, методи експоненціального згладжування, методи теорії нечітких систем (зокрема, методи кластерного і дискримінантного аналізу), методи багатфакторного статистичного аналізу [4]. В свою чергу, на основі застосування економіко-математичних методів, що використовуються для оцінки економічної безпеки, розробляється єдиний кількісний критерій економічної безпеки та методики оцінки і прогнозу економічної безпеки підприємства.

Метод експертних оцінок, в якому зараз широко застосовується апарат математичної статистики, використовується для обробки результатів експертного аналізу. Методи регресійного і дисперсійного аналізу застосовуються для встановлення зв'язків між окремими економічними показниками. Регресійний метод і метод експоненціального згладжування використовується при прогнозуванні часових змін індикаторів і загального критерію безпеки. За умов нестабільності економічних процесів в країні, зростання ризиків метод експоненціального згладжування дає можливість отримувати більш точні результати за рахунок урахування останніх статистичних даних.

Методи дослідження нечітких систем, кластерний та дискримінантний аналіз використовуються для проведення точних розрахунків параметрів, що утворюють критерій економічної безпеки, а також при створенні та дослідженні критеріальної функції.

Матвеев М.В. на основі регресійної моделі проводить розрахунки та оцінку індикаторів економічної без-

пеки підприємства; здійснює прогнозу оцінку основних економічних показників підприємства за допомогою методу експоненційного згладжування; послуговується методом дисперсійного аналізу для оцінки впливу якісних факторів на економічну безпеку підприємства. Автор на основі дискримінантного аналізу пропонує комплексне дослідження економічної безпеки, використовуючи сукупне застосування експертних оцінок, спеціально організованих статистичних випробувань та апарату дискримінантного аналізу [2].

Алгоритмічна модель аналізу та оцінки економічної безпеки підприємства на основі її основних складових передбачає декілька основних етапів: 1) проведення фінансового аналізу стану підприємства; 2) формування інформаційного поля дослідження (аналіз основних показників і їх граничних значень); 3) розробка множинної економетричної моделі аналізу впливу предикаторів на інтегральний показник рівня економічної безпеки підприємства та прогнозування її стану; 4) ідентифікація стану фінансово-економічної системи за допомогою методу нечітких множин, який використовується для визначення комплексного показника оцінки стану підприємства.

У результаті багатфакторного кореляційно-регресійного аналізу встановлюються фактори, що впливають на економічну безпеку підприємства, та будується адекватна і великою мірою достовірна економіко-математична модель, яка описує зв'язок між інтегральним показником економічної безпеки та встановленими формалізованими факторами.

Можна погодитися з тим, що на основі такої моделі підприємство з великою долею вірогідності здатне прогнозувати рівень своєї економічної безпеки, ефективно управляти ним на основі вчасної розробки і реалізації заходів, спрямованих на коригування відповідних факторів, профілактики загроз тощо.

Для оцінки рівня економічної безпеки в сучасних ринкових умовах деякі автори пропонують використовувати поняття "потенціал економічної безпеки". Так, Краснощек А.А. потенціал економічної безпеки підприємства визначає як різницю між добутком коефіцієнту кореляції між показниками росту конкурентних переваг та добутком коефіцієнту кореляції між показниками пристосуванням до зовнішнього середовища [5].

Для характеристики комплексного стану потенціалу економічної безпеки автор пропонує використовувати багатфакторні моделі, оптимальне і критичне значення яких визначається за допомогою емпіричних вагових коефіцієнтів. Авторська методика Краснощека А.А. є синтезом рейтингової методики і методики розрахун-

ку багатofакторних коефіцієнтів. Кількість моделей автор визначає на основі складових потенціалу економічної безпеки суб'єкта діяльності: виробничої, фінансової, соціальної, інвестиційної. В кожній моделі виділяються чотири фактори та визначається величина граничних значень у чотирьох зонах: ідеальній, допустимій, задовільній, критичній. Вагові коефіцієнти характеризують значимість показника, а значення кожної моделі варіюється в залежності від значення факторів в межах від нуля до чотирьох [5].

Розрахунок кожної чотирьохфакторної моделі є сумою добутків класу (зони) та вагового коефіцієнту кожного фактору. В графічному зображенні результатів розрахунків зона оптимальних значень відповідає області, обмеженій границею оптимальної зони. При цьому розрахована площа оптимальної зони є граничним значенням показника, що відповідає ідеальним і оптимальним параметрам економічної безпеки.

У разі відсутності (або запізнення) реакції на економічні загрози виникає економічна небезпека як практична її реалізація. Наростання економічних небезпек може призвести до дестабілізації господарської діяльності підприємства, його банкрутства і навіть ліквідації. Від спорадичних і регулярних небезпек не застраховане жодне підприємство. Вони виникають внаслідок об'єктивних обставин, планових інноваційно-інвестиційних заходів, сезонних коливань операційного циклу та ін. Головне, щоб їх значення не перевищували граничних норм кваліфікаційних нормативів, а економічний агент був здатен у визначений період виконати всі свої зобов'язання.

Стійка економічна небезпека характеризує стан, коли підприємство тільки поглинає ресурси або засоби контрагентів-кредиторів без погашення власної кредиторської заборгованості. Хронічна економічна небезпека означає, що підприємство поглинає без повернення ресурси інших економічних агентів, своїх працівників, акціонерів та інших суб'єктів ринку, нарощуючи податкові заборгованості. Підкреслимо, що використання вищим менеджментом неадекватних стилів економічного управління при прийнятті антикризових структурних, організаційних, фінансово-господарських та інших економічних стабілізаційних рішень є вагомим джерелом перетворення економічної загрози в економічну небезпеку.

Акцентуючи увагу на економічній важливості часового параметру в реакції на економічну небезпеку підприємства при прийнятті стабілізаційних рішень, С.М. Шкарлет вважає за потрібне ввести його до опорного переліку методичних критеріїв завчасного прогнозування економічної небезпеки підприємства [6].

У формалізованому вигляді цей критерій прогнозування можливості виникнення стану економічної небезпеки може бути відображений як певна цільова функція, що залежить від часу виявлення та подолання небезпечних тенденцій у фінансово-господарській діяльності підприємства [7]:

$$K_i = f(T) \quad (1),$$

де K_i — імовірна можливість виникнення стану економічної небезпеки;

T — загальний часовий інтервал діагностики економічних загроз і небезпек та формування керівної стабілізаційної реакції підприємства.

При цьому загальний часовий інтервал діагностики економічних загроз і небезпек та формування керівної стабілізаційної реакції щодо формування економічної безпеки підприємства є множиною певних аргументів із сфери визначення функції імовірної можливості виникнення стану економічної безпеки і має такий вигляд [7]:

$$T = \{T_1, T_2, T_3, T_4, T_5\} \quad (2),$$

де T_1 — часовий інтервал виявлення економічної загрози щодо виникнення кризового стану в діяльності підприємства;

T_2 — часовий інтервал запровадження заходів потенційного попередження перетворення економічної загрози в економічну небезпеку;

T_3 — часовий інтервал фактичної ідентифікації стану економічної небезпеки;

T_4 — часовий інтервал спізнення щодо початку прийняття стабілізаційних управлінських рішень для нейтралізації економічної небезпеки та виникнення кризового стану діяльності підприємства;

T_5 — часовий інтервал подолання економічної небезпеки.

А.Ю. Кретова розробляє пропозиції щодо комплексного оцінювання рівня ефективності діяльності підприємства з урахуванням не тільки часового, але й видового аспектів і пропонує оцінювати рівень ефективності діяльності підприємства за допомогою тривимірної синтетично-перспективної моделі, що ґрунтується на оцінюванні рівня трьох складових: результативності діяльності, економічної безпеки підприємства, його потенціалу та з урахуванням трьох часових станів: ретроспективного, теперішнього і майбутнього [8, с. 112—113]. При цьому основним показником теперішньої ефективності підприємства є економічна безпека, рівень якої визначається дельтою між бажаним та фактичним рівнями гармонізації інтересів суб'єктів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Наголосимо, що до сьогодні вченими остаточно не сформульовано поняття критерію економічної безпеки, яке можна покласти в основу кількісної /якісної критеріальної оцінки. Тому в цьому питанні спостерігається значне розмаїття думок. Слід погодитися з думкою Донець Л.І., яка акцентує увагу на тому, що: (1) система безпеки є унікальною для кожного підприємства, оскільки визначається рівнем розвитку, структурою і ефективністю використання виробничого потенціалу; спрямованістю виробничої діяльності і особливістю конкурентного середовища; кваліфікацією персоналу та ін.; (2) система безпеки є цілісним і відносно самостійним утворенням на кожному рівні суспільної ієрархії; (3) система безпеки є комплексною і складноструктурною та створюється з метою забезпечення ефективного функціонування усіх складових діяльності підприємства [9]. Підкреслимо, що оцінювання стану та рівня економічної безпеки утруднюється, по-перше, відсутністю єдиного переліку критеріїв; по-друге, складністю визначення бажаного рівня економічної безпеки. Друге обмеження значно палаталізується при дефініції економічної

безпеки як міри гармонізації економічних інтересів. Тому можна погодитися з прихильниками підходу, які трактують економічну безпеку як міру взаємоузгодження (гармонізації) економічних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища для протистояння загрозам через формування необхідного для такого протистояння ресурсного забезпечення [10; 11].

Для встановлення переліку критеріїв оцінювання стану економічної безпеки, спочатку визначають групи суб'єктів зовнішнього та внутрішнього середовищ, від гармонізації інтересів яких залежить захищеність економічних інтересів підприємства. Групи суб'єктів зовнішнього середовища — це, перш за все, головні контрагенти підприємства: постачальники, споживачі, акціонери, органи державного управління. Виділення груп суб'єктів внутрішнього середовища відбувається з урахуванням основних видів ресурсів підприємства.

Як інструмент оцінки міри гармонізації інтересів між різними групами суб'єктів зовнішнього та внутрішнього середовища можна використати метод аналізу ієрархій, який ґрунтується на попарному порівнянні інтересів різних груп суб'єктів зовнішнього й внутрішнього середовища між собою та розрахунку середньоквадратичного відхилення, яке вказує на максимально можливе коливання досліджуваного параметра від його середнього очікуваного значення. Пріоритетність інтересів певної групи суб'єктів визначається шляхом інтерв'ювання респондентів різних груп за реєстром питань стосовно площини середовища, в якому вони діють. На основі отриманих даних складається карта виявлення гармонізації (взаємоузгодження) інтересів груп суб'єктів внутрішнього та зовнішнього середовищ. При цьому величина відхилення і узгодженість інтересів знаходяться у обернено пропорційній залежності: чим більша величина відхилення, тим менше узгоджені інтереси, і навпаки [8, с. 116].

Економічна безпека підприємства з позицій динаміки може бути визначена як безперервний процес: діагностики і оцінки її функціональних складових і критеріїв; попередження, захисту від та протидії негативним впливам за допомогою стабілізаційних заходів; формування банку стратегій прийняття оптимальних рішень з метою створення конкурентних переваг і забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання на всіх етапах його життєвого та операційного циклів.

Для відстеження в динаміці змін стану системи як у процесі створення, так і під час реалізації, С.В. Кавун пропонує використовувати формалізовану матричну модель системи економічної безпеки підприємства; впроваджувати новітню методику розробки системи економічної безпеки підприємства, що будується на основі концептуального системного підходу і дозволяє підтримувати систему в режимі найкращого функціонування [12, с. 99].

В основі побудови оптимальної моделі системи економічної безпеки підприємства лежить моделювання — метод теоретичного та практичного опосередкованого пізнання, який дає можливість відтворити за допомогою моделі (відповідно до наукових завдань) ті чи інші істотні властивості складного об'єкта, що досліджується, взаємозв'язки і відносини між його елементами.

Моделювання дозволяє розкрити системний характер забезпечення економічної безпеки. Хоча при цьому варто пам'ятати, що будь-яка модель фіксує тільки етап розвитку об'єкта, відображає лише певні його властивості і є одним з декількох ймовірних варіантів розвитку об'єкта.

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що (1) серед дослідників немає єдиного підходу до створення теоретичної моделі системи забезпечення економічної безпеки сучасного підприємства; (2) відмінність підходів до розробки такої моделі та систематизація її структурних елементів за різноманітними критеріями обумовлює наявність значної кількості теоретичних побудов, що істотно різняться між собою; (3) відсутність загальної моделі (утруднена необхідністю вибору між її специфічними варіаціями) часто призводить до неадекватної практичної реалізації системи економічної безпеки.

Під час побудови моделі системи економічної безпеки будь-якого підприємства необхідно додержуватися певних концептуальних засад. На думку А.І. Пономаренка, система економічної безпеки визначається об'єктом захисту, функціональними завданнями та елементами організаційної структури, нормативною базою, що використовується для її здійснення [13, с. 57].

Особливо зазначимо, що модель економічної безпеки господарюючого суб'єкта, яка базується на пріоритетності його структурних елементів, є достатньо вразливою, оскільки відсутність єдиного критерію ранжирування і виділення головних елементів системи економічної безпеки несе в собі ймовірні ризики. Так, недостатня кількість означених елементів може стати перешкодою на шляху досягнення підприємством цілей; зайва — утруднити функціонування підприємства і примножити витрати.

Один із можливих варіантів структурно-логічної моделі системи економічної безпеки на мікро рівні включає: захист інтересів організації у взаємодії з громадськістю; підтримка інтересів організації у системі державного, регіонального та місцевого управління; захист організації від економічних загроз; управління ефективністю та безпекою інвестиційної діяльності; забезпечення нормативно-правового захисту економічних інтересів організації; забезпечення фізичної безпеки майна та співробітників організації; управління ефективністю експлуатації економічних ресурсів організації; організація захисту комерційної таємниці; управління ефективністю та безпекою фінансування організації [14].

У той же час необхідно враховувати новітні виклики і прояви економічного середовища, включаючи обмеження щодо розповсюдження інтелектуальної (конфіденційної) інформації, захисту комерційних даних, збереження інтелектуального капіталу тощо. В цьому контексті слід виділити розвідки Груніна С.О., який розглядає систему забезпечення економічної безпеки організації у формі графічних зображень комплексних принципів моделей забезпечення безпеки персоналу фірми, основних фондів, конфіденційної інформації, елементами яких є: об'єкт безпеки, об'єкт загроз, джерела загроз, загрози, засоби захисту та ін. [15, с. 85]. С. Захарін наводить цікаві узагальнення щодо формування та використання інтелектуального капіталу в си-

стемі підтримки економічної безпеки підприємства, справедливо наголошуючи на необхідності вжиття заходів із захисту інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності підприємства за допомогою економічних, правових, організаційно-адміністративних та фізичних інструментів підтримки безпеки [16, с. 10—14].

Дослідження впливу окремих факторів на загальний критерій економічної безпеки є досить складним завданням, у вирішенні якого можна разом із загальноприйнятим підходом до формування критерію економічної безпеки на основі класифікації і застосування безпосередніх природних індикаторів, що впливають на економічну безпеку, використовувати економіко-математичні методи. Можемо констатувати, що останнім часом відбувається певна абсолютизація ролі цих методів в процесі пізнання. Тому при дослідженні економічної безпеки підприємства, що дедалі функціонує у невизначеному середовищі, необхідно мати на увазі, що одержання оцінок економічної безпеки тільки на основі економіко-математичних моделей і методів може призвести до суттєвих помилок. На кожному етапі варто також використовувати евристичні та експертні методи.

ВИСНОВКИ

Актуальними для оцінювання рівня економічної безпеки є питання дослідження впливу окремих факторів на економічну безпеку та визначення кількісних і якісних критеріїв оцінки рівня економічної безпеки підприємства як особливого об'єкта економічної безпеки. Складність вирішення цих питань окреслюється низкою причин, серед яких головною є істотна невизначеність станів і основних параметрів систем, що важко моделюються і є складними для дослідження.

Провідними у визначенні основних показників економічної безпеки господарюючого суб'єкта є ресурсний (інвестиційний), циклічний, системний, інфраструктурний (кластерний) та процесний підходи.

Серед основних економіко-математичних методів дослідження складних систем провідними є: метод експертних оцінок, методи регресійного і дисперсійного аналізу, методи експоненціального згладжування, методи теорії нечітких систем (зокрема, методи кластерного і дискримінантного аналізу), методи багатофакторного статистичного аналізу.

У той же час у науковій періодиці зустрічаються публікації з викладенням оригінальних (авторських) підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Зокрема для оцінки рівня економічної безпеки в сучасних ринкових умовах обґрунтовано використовувати поняття "потенціал економічної безпеки".

Визначення впливу окремих факторів на загальний рівень економічної безпеки представляє складне завдання, вирішенні якого потребує еkleктичного використання різноманітних методів (прийомів).

ІМПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

У подальшому слід провести дослідження, спрямовані на виявленні перспективних (найбільш придатних) методів та прийомів оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в залежності від окремих характеристик його діяльності (організаційно-правова форма,

розмір, галузь, специфіка взаємодії із зовнішнім середовищем тощо).

Література:

- Іванова Н.С. Розробка моделі оцінки економічної безпеки підприємств аграрного сектору економіки із застосуванням багатовимірних статистичних методів [Електронний ресурс] / Н.С. Іванова // Ключові інструменти організації людського співіснування: економіка та право [матеріали міжнародної конференції]. — Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/1129>
- Матвеев Н.В. Экономическая безопасность предприятия: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Н.В. Матвеев — М., 1999. — 112 с.
- Качан О.М. Моделювання та прогнозування економічної безпеки будівельного підприємства [Електронний ресурс] / О.М. Качан // Економіка підприємства: теорія і практика [матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.]. — К., 2012. — Режим доступу: http://www.kneu.edu.ua/userfiles/ec_pidpr_th.../Kachan.rtf
- Бабіна Н.О. Сучасні технології підтримки економічної безпеки у корпорації / Н.О. Бабіна // Новітні технології корпоративного менеджменту в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій: колективна монографія / За ред. д.е.н. С.В. Захаріна. — К.: КНЛУ, 2014. — С. 226—236.
- Краснощек А.А., Динец Д.А. Современные аспекты анализа и оценки экономической безопасности организаций // "Корпоративные финансы. — № 4 (16). — 2010. — С. 73—83.
- Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія / С.М. Шкарлет. — К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. — 436 с.
- Бобришева-Шкарлет Т.О. Ознаки і критерії кризових явищ у підприємницькій діяльності / Т.О. Бобришева-Шкарлет // Економіка та підприємництво [Зб. наук. праць молодих учених та аспірантів]. — К.: КНЕУ, 2001. — Вип. 6 / Відп. ред. С.І. Дем'яненко. — С. 118—125.
- Кретова А.Ю. Тривимірна модель оцінювання ефективності діяльності промислового підприємства / А.Ю. Кретова // Економіка, Менеджмент, Підприємництво. — 2011. — № 23 (II). — С. 111—120.
- Донець Л.І. Економічна безпека підприємства: Навч. посіб. / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 240 с.
- Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография / Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. — К.: Либра, 2003. — 280 с.
- Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: [монографія] / О.М. Ляшенко. — Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2011. — 400 с.
- Кавун С.В. Концептуальная модель системы экономической безопасности предприятия / С.В. Кавун // Економіка розвитку. — 2007. — № 3. — С. 97—101.
- Пономаренко А.І. Система економічної безпеки фірми / А.І. Пономаренко // Шлях України до економічної безпеки: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 квітня 2006 р.). — Харків, 2006. — С. 56—59.
- Мищенко С.Н. Система обеспечения экономической безопасности организации: дис. ... канд. экон.

наук: 08.00.05 / Мищенко С.Н. — Ростов н/Д, 2004. — 211 с.

15. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. — СПб.: Изд-во "Питер", 2002. — 160 с.

16. Захарін С.В. Формування та використання інтелектуального капіталу в системі підтримки економічної безпеки підприємства / С.В. Захарін // Проблеми науки. — 2012. — № 7. — С. 9—15.

References:

1. Ivanova, N.S. (2011), "Development of a model for assessing the economic security of agricultural sector enterprises using multidimensional statistical methods", Kliuchovi instrumenty orhanizatsii liuds'koho spivisnuvannia: ekonomika ta pravo, materialy mizhnarodnoi konferentsii [Key instruments for the organization of human coexistence: economics and law, materials of the international conference], available at: <http://gisap.eu/ru/node/1129> (Accessed 05 July 2017).

2. Matveev, N.V. (1999), "The economic security of an enterprise", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Moscow, Russia.

3. Kachan, O.M. (2012), "Modeling and forecasting of the economic safety of a construction company", Ekonomika pidpriemstva: teoriia i praktyka, materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Enterprise economics: theory and practice, materials of the international scientific and practical conference], Kyiv, Ukraine, available at: http://www.kneu.edu.ua/userfiles/ec_pidpr_th.../Kachan.rtf (Accessed 05 July 2017).

4. Babina, N.O. (2014), "Modern technologies for supporting economic security in the corporation", Novitni tekhnologii korporatyvnoho menedzhmentu v umovakh suchasnykh sotsial'no-ekonomichnykh transformatsij [New technologies of corporate management in the conditions of modern socio-economic transformations], KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 226—236.

5. Krasnoschek, A.A. and Dynets, D.A. (2010), "Modern aspects of the analysis and assessment of economic security organizations", Korporatyvnye fynansy, vol. 4 (16), pp. 73—83.

6. Shkarlet, S.M. (2007), Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsijnyj aspekt [Economic security of an enterprise: an innovative aspect], Knyzhkove vyd-vo NAU, Kyiv, Ukraine.

7. Bobrysheva-Shkarlet, T.O. (2001), "Signs and criteria of crisis phenomena in entrepreneurial activity", Ekonomika ta pidpriemnytstvo Zb. nauk. prats' molodykh uchenykh ta aspirantiv KNEU, vol. 6, pp. 118—125.

8. Kretova, A.Yu. (2011), "A three-dimensional model for evaluating the effectiveness of an industrial enterprise", Ekonomika, Menedzhment, Pidpriemnytstvo, vol. 23 (II), pp. 111—120.

9. Donets', L.I. and Vaschenko, N.V. (2008), Ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Economic security of the enterprise], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

10. Kozachenko, A.V. Ponomarev, V.P. and Liashenko, A.N (2003), Ekonomichna bezpeka predpriyatiya: suschnost' y mekhanizm obespecheniya [Economic security of the enterprise: the nature and mechanism of ensuring], Lybra, Kyiv, Ukraine.

11. Liashenko, O.M. (2011), Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Conceptualization of management of economic safety of the enterprise], vyd-vo SNU im. V. Dalia, Luhans'k, Ukraine.

12. Kavun, S.V. (2007), "Conceptual model of the system of economic security of an enterprise", Ekonomika rozvytku, vol. 3, pp. 97—101.

13. Ponomarenko, A.I. (2006), "The system of economic security of the company", Shliakh Ukrainy do ekonomichnoi bezpeky: mater. nauk.-prakt. konf. [Ukraine's Way to Economic Security: Mater. sci. pract. conf.], Kharkiv, Ukraine, 14 april, pp. 56—59.

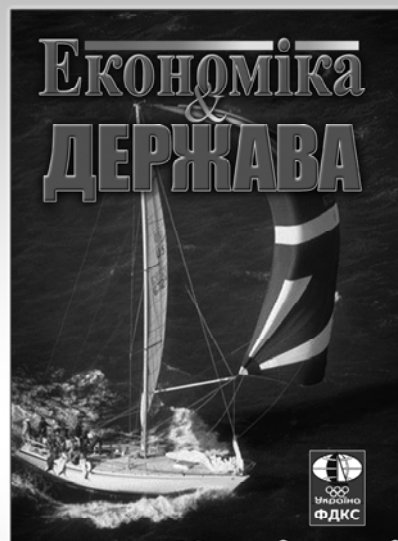
14. Myschenko, S.N. (2004), "The system of economic security organization", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Rostov n/D, Russia.

15. Hrunyn, O.A. and Hrunyn, S.O. (2002), Ekonomichna bezpeka orhanizatsii [The economic security of an organization], Yzd-vo "Pyter", St.Petersburg, Russia.

16. Zakharin, S.V. (2012), "Formation and use of intellectual capital in the system of economic security support of the enterprise", Problemy nauky, vol. 7, pp. 9—15.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2017 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

Передплатний індекс: 01751